

Akademide Konjonktür Dalgalarına Bir Örnek: Türkiye’de “Etnisite Rejimleri”

M. Yavuz ALPTEKİN*

Giriş

Ulus-Devletler çağında etnik konular, modern siyasal örgütlenmelerin en önemli sorunlarından birini teşkil etmektedir. Zira 194’ü Birleşmiş Milletler’e üye olmak üzere, 250 kadar devletin hemen hepsi birden fazla etnik gruba sahiptir. Bunlardan İzlanda, Japonya ve Kore gibi bir kaçında nüfus homojen sayılabilse de, geriye kalan kahir ekseriyetinde etnik yapı heterojen ve çeşitlidir. İmparatorluk bakiyesi toplum ve devletlerde eski geniş sınırlardan yeni dar sınırlar içine yoğun göç yaşansa ve bu yolla etnik yapı çeşitlenebilse de, sorun bu göçmenler ile değil, çoğunlukla bulunduğu toprakta eski ve yerli olduğunu iddia eden etnik gruplarla ilgilidir.

Türkiye de bir imparatorluk bakiyesi toplum ve devlettir. Osmanlı Devletinin Kafkaslar ve Balkanlara uzanan geniş sınırlarından Türkiye’nin bugünkü görece dar sınırları içine büyük göçler yaşanmıştır. Bu yeni göçler kapsamında yeni devletle birlikte bir de yeni bir toplum kurulmuş ve inşa edilmiştir.¹ Anadolu bu kapsamda Kafkas ve Balkanlardan milyonlarca nüfusa ev sahipliği yapmışsa da, ne Kafkaslardan gelen Apaz veya Çerkezlerin ve ne de Balkanlar’dan gelen Arnavut veya Boşnakların modern Türk Devletinde etnik sorun olmaları söz konusudur. Bir etnik sorun olma anlamında tehdit, yine Anadolu’da daha öncesinden bulunan ve bu topraklarda çok daha eski ve hatta yerli olduğu iddiasında bulunan Kürt gruplardan gelmiştir. Anadolu’nun bu durumu, dünyanın birçok yerinden milyonlarca nüfus olarak ABD’ye giden insanların etnik sorun oluşturmayıp, burada eski ve yerli olduğunu düşünen çok daha az sayıdaki Kızılderililerin etnik sorun oluşturmasına benzemektedir.

Bu çalışmada Anadolu coğrafyasının yeni Türk Devleti çerçevesinde yaşadığı bu sorunlar ve bu sorunlar için muhtemel çözüm önerilerinin Almanya ve Rusya bağlamında incelenmesi hedeflenmektedir. Kapsam böyle çizilince *Almanya, Rusya ve Türkiye’de Etnisite Rejimleri ve Milliyet*² isimli kitap ve içeriği bu karşılaştırmayı yapmak için iyi bir yol haritası sunmaktadır.

Almanya, Rusya ve Türkiye’de Etnisite Rejimleri Üzerine Bir Çalışmanın Parlak Hikâyesi

Regimes of Ethnicity and Nationhood in Germany, Russia and Turkey orijinal isimli çalışma, 2009 yılında California Üniversitesi’nde tamamlanmış doktora tezi olup, 2012 yılında Cambridge Üniversitesi yayınlarından kitap olarak çıkmıştır. Bununla beraber, aradaki üç

---

* Doç. Dr. KTÜ., Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

¹ Osmanlı sonrası dönemde Anadolu nüfusunun oluşumu için bak. M. Yavuz Alptekin, “Trabzon Örneğinde Anadolu Nüfusunun Demografik Bileşimi ve Türkiye’de Ulus-İnşası”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 21, 2016, ss. 59-86.

² Şener Aktürk, (2015). *Almanya, Rusya ve Türkiye’de Etnisite Rejimleri ve Milliyet*, Çev. Volkan Eke, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

yılda yazar boş durmamış, bir doktora tez metninin geliştirilmesi ve olgunlaştırılması adına yapılabilecek her şeyi fazlasıyla yapmaya muvaffak olmuştur.

İlk olarak, yazar doktora sonrası çalışmasını 2009-2010 yıllarında Harvard Üniversitesi’nde yapmış ve anlaşıldığı kadarıyla entelektüel mesaisini tümüyle doktora tezinin geliştirilmesine adanmıştır. İkinci olarak, 2007 ve 2008 yıllarında iki kez Boğaziçi Üniversitesi’nden davet alıp doktora tez çalışmalarını sunma ve kendilerine tek tek teşekkür edilen her biri alanında uzman ve itibarlı akademisyenlerin eleştirilerini alma fırsatı süreç içi bir fırsat olarak görülse bile, 2009 yılında tam da doktora çalışmasının bittiği yıl Koç ve Sabancı Üniversitesi’nden davet alıp, tamamlanmış çalışmasını sunma imkânı bulması, benzer şekilde bir birinden kıymetli eleştiriler alarak metnini olgunlaştırma imkânı edinmesi önemle kayda değerdir. Üçüncü olarak, yazar çalışmasının son şeklini 2011 yılında Almanya’da Potsdam Üniversitesi’nde sunmuş ve açık ki, çalışma üzerinde yararlı bir fikir teatisi imkânı yakalamıştır. Bütün bu ve benzer başka süreçlerden geçerek olgunlaşan eser önce Amerika’da ve asıl hazırlandığı dilde, daha sonra da son şeklini yazarın okuyarak “sınırlı düzeltmeler” yapabildiğini belirttiği, mütercim marifetiyle çevrildiği Türkçe olarak Türkiye’de basılmış ve okuyucunun istifadesine sunulmuştur.

Aktürk’ün çalışması, gündelik ifadeyle meslektaşlarını kışkandıracak, etik ve entelektüel bir ifadeyle onları kendisine gıpta ettirecek ilgi ve ödüllendirmeye mazhar olmuştur. Öncelikle daha bu çalışma devam ederken ve çalışmanın saha araştırması kısmının yapılabilmesi için John L. Simpson Memorial Araştırma bursuna ve tezin tamamının yazılmasını desteklemek üzere Allain Sharlin Memorial hibesine layık görülmüştür. Çalışma, kitap olarak basıldıktan sonra 2013 yılında milliyetçilik ve etnik çalışmalar alanında en iyi kitaba verilen Joseph Rothschild ödülüyle taltif edilmiştir. Türkçe baskıdaki ön bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla yazarın bu çalışmasıyla ilgili olduğu sonucuna varılabilecek diğer ödülleri arasında 2010 yılında Sabancı Üniversitesi’nce verilen Uluslar arası Araştırma Ödülü ve 2011 yılında verilen Baki Komsuoğlu Sosyal Bilimler Teşvik Ödülü de bulunmaktadır.

Eksik de olsa, buraya kadar yazar ve eseri hakkında verilen malumatın, doğrudan konunun kritiğiyle çok ilgili olmadığı açıktır. Bununla birlikte, hem eleştirmesi zor bir eser seçildiğini gösterebilme ve hem de “eleştiri” öncesi esere yönelen haklı ilgiyi daha başından teslim etme adına bu bölüm, bulunması gereken ve rutin dışı bir aşama olarak kabul edilebilir.

İçeriğe Dair

Yazar eserinin isminden de anlaşılacağı üzere, Almanya, Rusya ve Türkiye’de “etnisite rejimleri”ni incelemiştir. Kendi iddiasına göre, “rejim” nitelemesi daha başka isimlere yapılsa da etnisiteye ilk kez kendisi tarafından uygulanmıştır. Peki “Etnisite Rejimi” ne demektir ve yazar bu tabirle neyi kastetmektedir. Ona göre etnisite rejimi, bir ülkenin etnik politikalarının yerleşmiş, kurumsallaşmış, süreklilik arz eden resmi biçimidir. Yazar bu tanıma uygun olarak dünya üzerindeki ülkeleri kabaca ve kendi incelediği üç ülkeyi üç ayrı kategoriye ayırmıştır. Bunlar tek etnili ülkeler, anti-etnik ülkeler ve çok-etnili ülkelerdir. Bu kavramlar sırasıyla kitapta incelenen Almanya, Türkiye ve Rusya’ya tekabül ettirilmektedir.

Eser beş Kısım ve sekiz Bölüm'den oluşmaktadır. Birinci Kısım, “Kuramsal Çerçeve ve Bulgusal Genel Bakış” üst başlığını ve bu başlık altındaki Birinci Bölüm ise, “Etnisite Rejimleri: Almanya, Sovyetler Birliği, Sovyet-sonrası Rusya ve Türkiye'nin Karşılaştırılmalı Analizi” alt başlığını taşımaktadır. Beklenebileceği üzere yazar bu bölümde çalışmasının teorik çerçevesini çizmekte, belli tanımlar yapmakta ve iddialarını dile getirmektedir. Bu çerçevede yazar çalışmanın Almanya, Sovyet ve Sovyet-Sonrası Rusya ile Türkiye'de etnik yapılara bakışı ve bu yapılarla ilgili devlet politikalarının hangi şartlar altında değişebildiğini anlatmaktadır.

Aynı Bölümde, Almanya'da vatandaş olabilmenin yolu, 1913 tarihli Alman vatandaşlık kanununa göre etnik olarak Alman olmaktan geçmekte ve bu vasa haiz olmayan göçmenler için vatandaşlık elde etmenin birçok şartı yerine getirmeye bağlı olduğu anlatılmaktadır. Yazar Almanya'da etnik Alman olmayanlar için vatandaşlık elde etme sorununu Türk göçmenler üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Bu politikanın doğal sonucu olarak, 1986 yılında Almanya'da işçi olmanın ötesinde oturum hakkıyla yaşamakta olan 2 milyon Türk'ten sadece 7 bin 986'sının vatandaşlık elde edebildiği bilgisi verilmektedir. Bu da oran olarak % 0,5'e tekabül etmektedir.

Benzer bir şekilde SSCB ve Rusya Federasyonu'nda dâhili pasaportlardaki vatandaşların etnisitesini belirleyen “beşinci satır”ın pasaportlardan çıkarmak ve bu yolla çeşitli dışlama yöntemlerinin veya pozitif ayrımcılığın önüne geçmeyi engellemek için daha önce birçok girişim olmuşsa da, 1997 yılına kadar bu konuda hiç bir yönetim başarılı olamamıştır. Yine Türkiye'de “Kürt Sorunu”yla ilgili olarak daha önce birçok girişim olmuşsa da, AKP iktidarına kadar somut bir adım atılamamıştır. Sırasıyla Almanya'da vatandaşlık sorunu 2004 yılında, Rusya'daki sorun 1997 yılında ve Türkiye'deki sorun 2009 yılından itibaren ya çözülmüş ya da çözüm için cesur adımların atıldığı bir sürece girmiştir. Yazar kitabında aslında temel olarak cevaplandırmaya çalıştığı soru budur: “Etnisite rejimlerinin ruhunu betimleyen değişmeden çok devamlılık...” olduğuna göre, bütün bu üç ülkedeki ve benzer şekilde diğer ülkelerdeki etnisite rejimleri değişebilir mi? Değişebilir ve değişmekte ise, neden ve nasıl değişmektedir? Etnisite rejimlerinin genel karakterine meydan okuyan bu değişimin ortak bir açıklaması var mıdır? Kritik çerçevesinde, bu soruların cevabını, kitabın konu akışına uygun olarak sonraya bırakmak daha isabetli olabilir.

Yazar İkinci Kısım'da yer alan İkinci ve Üçüncü Bölüm'de Almanya'daki Tek Etnili Rejim'den çıkma girişimlerini anlatmaktadır. Daha önce de vurgulandığı üzere, bu kapsamda göçmenlerin özellikle de Türk göçmenlerin vatandaşlık sorunlarına yönelik politikalarından ve yasal düzenlemelerden bahsetmektedir. Üçüncü kısımda yer alan Dördüncü Bölüm'de yazar Türkiye'ye odaklanmakta ve Anti-etnik Rejim'e “meydan okuma” olarak nitelendirdiği politikaları anlatmaktadır. Bu bölümün özeti olacak mahiyette yazar şu soruyu sormaktadır: “Türkiye'de aradığım soru şudur: Etnik çeşitliliğin ifade edilmesi neden 2000'lere kadar bastırıldı? Reformcuların çabalarını engelleyen neydi? Alevi ve Kürtlerin talepleri siyasette hangi kanallar aracılığıyla ifade edildi?”

Yazar bu bölümde “Türkiye'de Etnik Rejim Değişimini Belirleyen Etkenler: Karşıt-seçkinler, Etnisite ve Ulus Üzerine Yeni Bir Fikir ve Siyasi Hegemonya” başlığı altında, doktora tez

konusunun cevabını verdiğini düşünmektedir. Kendi ifadesiyle: “Etnisite ve ulus arasında ilişkiye dair yeni bir söylem ile donanmış karşıt seçkinler, şayet siyasi hegemonyaya erişebilirlerse, genel olarak etnisite rejimlerini değiştirebileceklerini, özeldede Türkiye’de azınlık dillerinin tanınacağını iddia ediyorum. Değişim için bu üç unsur ayrı ayrı gerekli ve bir arada olduklarında yeterlidir.” Tabi bu ifadenin diğer anlamı, değişim için gerekli bu üç unsurun bir arada bulunmaması halinde gerekli değişikliğin yapılamayacağı şeklindedir. Nitekim yine yazarın dikkat çektiği üzere, 1950’den itibaren on yıl süresince Demokrat Parti güçlü bir iktidara sahip olmuşsa da, bahsedilen karşıt söylem ile yüklenmemiştir. Yine yazara göre, “21. yüzyılın başarılı reformunu muştulayan yeni söylem, İslamcı-Osmanlıcı çokkültürcülüktü.” Yazara göre bu genel ve torik söylem, Türkiye’de ancak AKP kadrolarıyla ete kemiğe bürünebilmiştir.

Aynı kısımda yer alan Beşinci Bölüm “Sosyal Demokrasiden İslami Çokkültürcülüğe: Türkiye’nin Etnisite Rejiminde Başarısız ve Başarılı Reform Girişimleri (1980-2009)” başlığını taşımakta ve önceki bölümün güncel ve pratik boyutu olarak AKP iktidarının gelişimini ve Kürtler ve Alevilerle ilgili politikadaki değişimin detaylarını sunmaktadır. Bu detaylar, daha sonra eleştirel bir tarzda ayrıca değerlendirilecektir.

Çalışmanın Dördüncü Kısım içinde yer alan Altıncı Bölüm’ünde tümüyle Sovyet ve Sovyet-sonrası Rusya’da dâhili pasaportlarda 1932 yılından beri var olan etnisite bilgisinin kaldırılması etrafında örgülenen etnisite rejiminin sancılı değişim süreci anlatılmaktadır. Yazara göre bu süreç, Stalin’in ölümünden ve 1953 yılından itibaren ama özellikle Kruşçev’in homojen bir Sovyet Ulusu yaratma planlarıyla başlamıştır. Pasaportlardaki etnisite bilgisinin kaldırılması gayretleri, bu sürecin en somut ve en hassas aşamasıydı ve 1997’ye kadar birçok denemeye rağmen gerçekleştirilemedi. Dördüncü Kısımın ikinci alt bölümü olan Yedinci Bölüm’e yazar “Sovyet-sonrası Rusya’da Etnik Çeşitlilik ve Devlet İnşası Etnisitenin Dâhili Pasaportlardan Kaldırılması ve Sonuçları, 1992-2008” başlığını koymuştur. Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu bölümde Yeltsin dönemi ve bu dönemdeki dönüşüm süreci, Yeltsin’in iktidarını güçlendirerek dâhili pasaportlardan etnisite bilgisini kaldırması detaylıca nakledilmektedir.

Beşinci Kısım’da bulunan Sekizinci Bölüm bir sonuç bölümü olarak yazılmış olup “Etnisite Rejimlerinde Devamlılık ve Değişimin Dinamikleri” başlığını taşımaktadır.

Aktürk’ün çalışmasının 29’uncu sahifesinde geçen ve “Modern sosyal bilimlerin kurucuları olan Adam Smith, Alexis de Tocqueville ve Karl Marx ile kimi yeni, çığır açıcı ve ödüllü araştırmalar da KTA yöntemini kullanmıştır” şeklinde dile getirilen ifadenin genel eleştiriye bir girizgâh olarak masaya yatırılmalıdır. Muhtemelen bu cümle, tam olarak ve istendiği gibi ifade edilememekten mütevellit bir sorunla maluldür. Zira cümledeki “kurucuları” kelimesi “kurucularından” şeklinde yazılsa sorun büyük oranda çözülmüş olabilirdi. Nitekim her üç isim de sosyal bilimlerde çok önemli isimler olmakla birlikte, aslında ne bu üç ismin bir arada ve ne de ayrı ayrı bir sosyal bilimin kurucusu olma konumu vardır.

Türkiye’de “Etnisite Rejimleri”

Bu bölümde, ele alınan çalışmanın tespit edilen bazı naif yönlerini açığa çıkarabilmeyi ve katılmadığımız bazı tespitlerine işaret edebilmeyi ve nihayet, mümkünse bazı sorular sorarak bu tür çalışmaların verimli bir döngü içerisinde ilerleyebilmesine katkı sunabilmek hedeflenmektedir.

Eserde bakışa göre zayıflık ve naiflik arasında bir nitelermeye muhatap olabilecek nitelikte tespit edebildiğim hususlardan ilki kitabın 4’üncü sahifesindeki “Dağ Türkleri” söylemiyle ilişkilidir. Yedinci dipnotta yazar bu konuyu W. G. Elphinston’ın 1946’da yayımlanmış “The Kurdish Question” başlıklı makalesine atıfla delillendirmiştir. Oysa bunun için Cumhurbaşkanı, Başbakan veya en azından bakan konuşmaları, bu konuşmalara ait Türkiye’den gazete ve/veya dergi haberleri, Meclis zabıtları veya varsa çeşitli hukuki ve resmi hüviyeti haiz metinler benzeri birincil kaynaklar referans gösterilebilirdi. Bütün bu orijinal alternatifler dururken; yazarın yurtdışından bir çalışmayı tercih etmesi, bu evsiftaki bir çalışma için en azından bir naiflik olarak nitelendirilmelidir.

Etnik Türklerin Siyasal Türkler içerisindeki Oranı Meselesi

Etnik Türkler yaklaşık bin yıl önce Anadolu’ya gelen Orta Asya menşeli Türkleri temsil eder ki, bunların çoğunun Oğuz Türkleri olduklarını bilmekteyiz. Bazı çalışmalarda bunlar için Türkmenler veya Oğuzlar nitelmesi de yapılmıştır. Siyasal Türkler ise, bugün Anadolu’da yaşayan ve Türkiye Cumhuriyeti ulus-devletine vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkesi kapsamaktadır. Bunun diğer adının Türk-Ulusu olduğuna şüphe yoktur. Bununla birlikte, birçok ilgili çalışmada çok gerekli olmadığı halde etnik Türkler anlamında Orta Asya’dan gelen Türklerin nüfusu, nüfus kesafeti ve bugünkü içindeki oranı gibi netameli konulara değinilir. Aktürk de bu konuya değinmeyi ihmal etmemiştir.

Bu kapsamdaki ifadesi, çalışmasının 19’uncu sahifesinde yer alan ve “...etnik Türk(men)lerin kökenlerinin dayandığı düşünülen Türkmenistan ve Orta Asya’dan gelen göç, Türkiye’nin 20. yüzyılda aldığı göçün % 1’lik kısmına tekabül ediyor” şeklinde verilen demografik veri veya iddiadır. Her ne bağlamda söylenirse söylensin, bu ifade eleştiriye son derece açıktır. Öncelikle, Türk göçlerinin yaşandığı 11, 12 ve 13.yy. ile 20.yy’ı karşılaştırmak son derece eşitsiz bir yaklaşımdır. Arada 7 ila 9 yüzyıllık bir zaman farkı ve bu zaman farkına dayalı demografik fark mevcuttur. Verilen rakam doğru olsa bile, karşılaştırma adına bir şey ifade etmekten son derece uzaktır. Zira 7 ila 9 yüzyıl önce gelmiş olan bu insanların nüfusu azalmadığı gibi, sabit de kalmamıştır. Gerek doğal nüfus artışı yoluyla, gerek dış evliliklerin hâkim etnik grup olmaktan kaynaklanan Türkleşmeye hizmet etmesiyle ve gerek başka faktörlerle bu nüfus sürekli artış trendi içerisinde olmuştur. 7 ila 9 yüzyıl önceki bu nüfus belki de bu süre sonunda, 20.yy.da alınan göçün birkaç katına ulaşmış olacaktır. Kaldı ki, 20.yy.da alınan göçlerin bir kısmının “evlad-ı fatihan” diye ifade edilen, zaten Anadolu’dan Balkanlara geçen Türkler veya “soydaşlar” diye ifade edilen ve yine vaktiyle Gürcistan, Revan ve Kafkasya’ya yerleşmiş Türkler olduğu; nihayet bu göçlerin bir kısmının da Karadeniz’in kuzeyinden Orta Avrupa ve Balkanlara geçmiş, önce Hıristiyanlaşmış sonra

Müslümanlaşmış veya doğrudan Müslümanlaşmış Hun, Oğuz, Avar, Bulgar, Peçenek, Kuman ve Kıpçak gibi Türk boyları olduğu göz ardı edilmiş görünmektedir.*

İkinci olarak, verilen bu “% 1”lik rakam son derece tartışmalıdır. Zira Kemal Karpat’ın Osmanlı Nüfusu isimli kitabına bakılırsa, Türkiye 19.yy.da başlayıp, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna kadar süren vetirede kabaca 7 milyon; toplam 20.yy.da ise yine buna yakın bir göçmen nüfus almıştır. Şayet bu ikinci rakam en fazla 5 milyon kabul edilecek olursa, bunun % 1’i 50 bin yapacaktır. Yani bu ifade 11 ila 13.yy.larda Orta Asya’dan Anadolu’ya gelen göçün toplamda 50 bin kişilik bir muhaceretten ibaret olduğunu iddia etmiş olmaktadır ki, son derece gerçeklikten uzak bir rakam olduğu açıktır. Zira o dönemdeki savaşların bile her birinde Türk tarafı bu rakamın biraz altında veya çok zaman biraz üstünde orduya sahiptir. Ordudaki ücretli gayri-Türk unsurlar ne kadar olursa olsun, savaşlara katılan fertlerin, gerideki toplam nüfusun çok küçük bir cüzü olduğu dikkate alındığında bile, söz konusu oranın gerçeklikten uzak olduğu kendini açıkça belli edecektir.

Yazar aynı ifadenin devamında, “Kürtler ve Alevilerin her birinin % 15’lik bir kısmını oluşturduğu Türkiye vatandaşları, daha düzinelerce başka etnik kategorisiyle kayda değer bir etnik çeşitlilik sergiliyorlar” ifadesine yer vermektedir. Öncelikle “Kürtlerin ve Alevilerin her birinin % 15’lik kısmını oluşturduğu Türkiye vatandaşları...” kısmından başlanacak olursa, yazar Türkiye’deki Alevilerin önemli bir kısmının Kürt değil, Türk kökenli Alevi olduğu gerçeğini göz ardı etmiş görünmektedir. Hatta o kadar ki, Türk kökenli Aleviler, gerçek Türk olarak da kendilerini görürler.* Yazar gerek önceki % 1’lik oranı ve gerek sonraki % 15’lik oranı elbette belli kaynaklara dayanarak zikretmektedir. Fakat bir doktora tezi için bu biçimsel durumun yeterliliği son derece tartışmalıdır. Bir ifadenin salt bir yerlerde yazılmış olması, o ifadeyi “bilgi” yapmaya yetmeyecektir. Dolayısıyla bu tür ifadelerin kritik edilerek ve sağlaması yapılarak alınması gerektiği açıktır.

Ardından cümlenin “...Türkiye vatandaşları, daha **düzinelerce** (vurgu bana ait) başka etnik kategorisiyle kayda değer bir etnik çeşitlilik sergiliyorlar” kısmına bakılacak olursa, aynı şekilde son derece tartışmalı bir yargı ile karşılaşılır. Bu ifade, sadece etnik kategori ile etnik grup arasında fark gözeten bir yaklaşımla doğruya yakın bir ifade olarak kabul edilebilecek ifadedir. Oysa yazar, kitabında etnik grup ile etnik kategori arasında fark gözetmek yerine, etnik grup kavramını değil, etnik kategori kavramını tercih ettiğini 11’inci sahifede açıkça belirtmektedir. Böyle olunca bu ihtimal ve imkân da ortadan kaybolmaktadır. Bir ülkedeki etnik kategorilerin ölçüsü nedir? Birçok araştırma bir ülkede yer alan farklı kimliklere sahip insanları, etnik kategori veya grup olarak zikredebilmenin ölçüsü olarak, ülke nüfusunun içinde en az % 1’lik bir yekûna sahip olmayı şart koşmaktadırlar.³ Eğer böylesi bir eşik değer göz ardı edilecek olursa, günümüzün küreselleşmiş dünyasında bütün ülkelerin “düzinelerce”

---

* Bu konu için bakz. Mesela **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, Boğaziçi Yayınları, C.1-2, İstanbul 1993, s. 167; Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005. Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005, ss. 277-280; ve Cloude Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, ss. 99-111.

* 2000 yılında kendisiyle mülakat yaptığım İstanbul-Yenibosna Cemevi Derneği Dedesi bu iddiayı açık bir şekilde dile getirmiştir. Birçok başka örnek mevcuttur.

³ Orhan Türkoğlan, **Etnik Sosyoloji**, Timaş Yayınları, İstanbul 2006.

etnik kategoriye sahip olduğu görülecektir. Zira bugün dünya üzerindeki bütün ülkelerde üç beş kişi de olsa hemen her etnik gruptan insan barındırabilmektedir. Böylesi bir bakışla, özellikle dünyanın gelişmemiş bölgelerinden nüfus çeken Batılı gelişmiş ülkelerin değil düzinelerce, yüzler hatta binlerce etnik kategori barındıran ülkeler oldukları iddiası pek tabii olarak gündeme getirilebilir. Böylesi bir yaklaşım mümkün olmadığına göre, % 1 yaklaşımı makul bir yaklaşım olup, bu açıdan Türkiye’de etnik kategori olarak sadece Kürtler, Araplar ve Zazalar farklı etnik kategori olarak sayılabilecektir (Geniş bilgi için bakz. KONDA, 2006 ve BİLGESAM, 2012). Eşik değer olarak, daha düşük bir oran esas alınırsa bu kez de, bu üçünün yanısıra Gürcü, Laz, Çerkez ve Boşnak kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları hesaba katılabilir. Bu takdirde bile Türkiye’deki etnik grupların sayısı değil “düzinelerce” olmak, tek bir düzineyi bile tamamlamadığı görülecektir.

Bu konuyla ilgili son olarak, yazarın “düzinelerce” ifadesini dayandırdığı Peter A. Andrews’in *Türkiye’de Etnik Gruplar* ismiyle Türkçe’ye de çevrilen *Ethnic Groups in the Republic of Turkey* isimli kitabına değinmeden geçilemez. Peter Andrews’in ilgili kitabı bilim çevrelerinde dikkate alınan ciddi bir araştırma olmaktan çok, siyasi olarak yazılmış ismarlama bir kitaptır. Çalışma Türkiye’de 41 tane etnik grup olduğunu iddia etmektedir. Bu iddiasının içeriğini de Türk alt kültürü, yerel kültür veya Türk boyları pozisyonundaki Yörükler, Türkmenler, Tahtacılar, Abdallar, Azeriler, Karapapaklar, Uygurlar, Kırgızlar, Kazaklar, Özbekler, Tatarlar, Balkarlar, Kumuklar ve Karaçaylıları ayrı bir etnik kategori ve grup olarak kabul etmek suretiyle doldurmaktadır. Mesela diğerleri gibi bir “Türki” dili konuştuklarını belirttiği 221 kişilik Nogay Tatarlarını bile ayrı bir etnik grup olarak lanse etmiştir (Andrews, 1992; 119). Bu kitabın bilimsel bir çalışmada dikkate alınmış ve özellikle iddialı bir vurgu için mesnet yapılmış bulunması, en hafif ifadeyle, eserin bilimselliğine hizmet etmeyen gereksiz bir ilave olmuştur.

Bununla beraber, burada yapılan kritikler biçimseldir. Tabii ki, öznesi insan olan konularda nicel düşünülemez. Böyle düşünülmesi de etik olmaz. Dolayısıyla Türkiye’de tek bir etnik grup bulunsa dahi bu grubun öncelikle insan hakları çerçevesinde bütün haklarının, ardından kültürel ve etnik kapsamda haklarının imkânlar ölçüsünde karşılanması veya tümüyle karşılanmaya çalışılması esastır. Bu noktada her hangi bir şüphe ve/veya tartışma söz konusu değildir, olamaz. İnsan hakları bir kenara bırakılacak olursa, tek sorun kültürel ve etnik hakların neler olduğu tartışmasıdır ki, bu tartışma bu kitap kritiğinin dışındadır.

Eserde yanlış veya en azından eksik bilgi olduğunu düşündüğümüz ve bu nedenle katılmadığımız veya katılamayacağımız bir başka husus 46’ncı sahifede geçen ve yazar tarafından kitabın daha başka birçok yerinde tekrar edilen “2004 yılında AKP, Arapça, Boşnakça, Çerkesçe, Kürtçe ve Zazaca olmak üzere **beş azınlık dilinde yayını başlattı** (vurgu bana ait) ve bunu 2009 yılı Ocak ayında yalnızca Kürtçe yayın yapan bir devlet televizyonunun kuruluşu takip etti” şeklindeki cümlenin ilk kısmıdır. Zira kamuoyunun ne 2004 yılında ve ne de daha sora Kürtçe dışındaki bu dillerle ilgili TRT yayını bilgisi mevcuttur. Yazar bu ifadeyi kitapta birçok kez tekrar etmesine rağmen her hangi bir kaynağa dayandırmamıştır. Bu alıntıda geçen bilgi ise, 132’nci dipnotta görüleceği üzere, Hürriyet’in 1 Ocak 2009 tarihli “TRT’nin Kürtçe kanalı yayına başladı” haberine dayandırılmaktadır. Dolayısıyla diğerleri ile ilgili bir kaynak zikredilmemektedir. Yazar, 208’inci sahifede bu

konuyla ilgili olarak, “Bu devrim niteliğindeki yenilik” diye bahsetmekte, fakat kitapta bu yenilikle ilgili ne yasal düzenlemeye atıf bulunmakta ve ne de bu dillerde yayın yapıldığına dair bilgi sunmaktadır. Atıf yapılan kaynaklar gazete haberleri olup, hiç birisi de Boşnakça, Çerkezce veya Zazaca yayın yapıldığına dair bir bilgi içermemektedir.

Son alıntıyla ilgili tekrar eden bir başka husus da, yazarın sıklıkla bu etnik grupları “azınlık” olarak zikretmesine rağmen, bunu hukuki olarak değil, sosyolojik anlamda kullandığını belirtmemiş olmasıdır. Zira bilindiği üzere, hukuki olarak Türkiye’deki azınlıklar uluslar arası bir anlaşma olan Lozan Anlaşması ile belirlenmiş olup, bunlar gayri Müslimlerdir. Bunların dışındakiler ancak eksik bir kavrayışla da olsa, Sosyolojik anlamda “azınlık” olarak dile getirilebilirler. Bunun dışındaki kullanımlar, yanlış olup, yanlış anlamaya da sebep olacak türden isabetsiz kullanımlardır.

Eserde tashih edilmesi veya en azından başka kaynaklarla sağlaması yapılması gereken bir başka bilgi 56’ncı sayfede zikredilen, Almanların Doğu Avrupa’dan göçleri ve bu göç sırasındaki nüfus kayıplarıyla ilgilidir. Yazar bu kayıpların “yüzbinlerce” olduğunu not etmekte, oysa bilindiği kadarıyla bu kayıplar iki milyondan daha fazladır. R. J. Overly’nin *The Penguin Historical Atlas of the Third Reich* isimli eserinde ve daha başka birçok eserde rakam iki milyondan fazla verilmektedir. Karl Cordell ve Stefan Wolff’un *Ethnic Conflict* isimli çalışmalarında, Doğu Avrupa’dan Batı’ya doğru göçe zorlanan Alman nüfusu toplamda 11 milyon olarak verilmektedir (Cordell ve Wolff, 2010: 181). Dolayısıyla bu rakamın en az 2 milyonunun hastalık, açlık ve saldırılardan dolayı kaybedilmiş olması gayet olası görünmektedir. Hitler’in Yuhidilere yaptığı soykırımdan dolayı, Yahudi çevrelerde ve/veya Yahudi etkisindeki mahfillerde Alman toplumuna bu kayıplar yakıştırılmak istenmez. Bunun Holokostu gölgede bırakacağını düşündüklerinden olsa gerek, Almanların kaybını daha az gösterme gayreti vardır. Yazarın elbette böyle bir gayretle bu şekilde yazması gerekmez, muhtemelen de öyle değildir. Bununla beraber, bizim burada bu hususu tam da bu sebeple ve özellikle tashih etmemiz veya bunu gündeme getirmemiz hakkaniyet ve insan hakları adına son derece önemli bir vazifedir.

Benzer bir şekilde eserde tashih edilmesi gereken veya yeterince gerçekliğe uygun bir tarzda yorumlanmadığını düşündüğümüz diğer husus 192-194’üncü sayfalarda tartışılan ve 1991 genel seçimlerinde RP, MHP, IDP arasında tesis edilen “Kutsal İttifak”ın, Refah Partisinin Kürt tabanına nasıl yansıdığı konusudur. Yazar bu hadise için: “Bu ittifakı siyasi, taktik veya ideolojik bir bakış açısıyla açıklamak oldukça güçtür ve bu kararın neden alındığı halen **sırrını koruyor**” (vurgu bana ait) ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadelerin öncesinde ise yazar 1987 genel seçimleri sonuçlarına bakılınca RP’nin 1991 genel seçimlerinde Kürt seçmenin çoğunlukta olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki 15 ilde “**büyük bir hezimete**” uğradığını iddia etmiştir. 21 numaralı dipnotta da yazıldığı üzere, Bekaroğlu gibi Refah Partisi önde gelenlerinin % 10 barajıyla ilgili bir sıkıntı öngörmemelerine rağmen, bu ittifakın neden yapıldığını bir takım **sırlı ilişkilere** atfetme ihtiyacı hissetmektedir.

Öncelikle yazarın Refah Partisi’nin Doğu ve Güneydoğudaki Kürt seçmenin çoğunlukta olduğu 15 ildeki (1991’de bu rakam, Elazığ’ın listeden çıkarılması buna karşın ilçe iken il olan Şırnak ve Batman’dan dolayı 16 olmuştur) 1987 ve 1991 genel seçim sonuçlarını

değerlendirme noktasında ciddi bir hesap hatası söz konusudur. Zira Kitaptaki 1991 listesinde Elazığ olmadığı için bu il hesap dışı tutulacak olursa (Dâhil edilecek olursa oy oranı daha da artmaktadır), 1987 genel seçimlerinde Refah Partisinin bu 14 ildeki ortalama oyu % 15,67’dir. Oysa aynı illerde, Batman ve Şırnak da bu 14 ilin ikisinden ayrıldığı için hesaba dâhil edildiğinde, Refah Partisi’nin aldığı ortalama oy % 17,20’dir. Ortalama oy itibariyle 1,53’lük mütevazı da olsa bir artış söz konusudur. Diğer yandan, tek tek il bazında bakılacak olursa, Refah Partisi Kutsal İttifak’la birlikte Diyarbakır 1 ve 2’nci bölgede, Mardin, Siirt, Şanlıurfa 2’nci bölgeden oluşan 5 seçim bölgesi/ilde oyunu azaltırken; Adıyaman, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Hakkari, Muş, Şanlıurfa 1’inci bölge, Tunceli ve Van’dan oluşan 9 seçim bölgesi/ilde oyunu değişen oranlarda artırmıştır. Dolayısıyla ortada “hezimet” değil her şeye rağmen ve nicel de olsa bir başarı vardır. Kürt seçmenin bu ittifaktan sonra RP’yi cezalandırmak bir yana belli ölçüde ödüllendirdiği de söylenebilir. Kaldı ki, Refah Partisi’nin bu ittifaka yanaşmak zorunda kalmasının iki sebebi vardır ve o iki sebep de “sırlı” değil son derece açıktır. İlki özellikle Anadolu’daki dindar tabanın baskısı ve Recai Kutan gibi “ağır topların” bu sürece büyük destek vermesi; ikincisi de Bekaroğlu ve diğer parti önde gelenleri ne demiş olurlarsa olsunlar, Refah Partisi’nin % 10’u aşma konusundaki göz ardı edemediği kaygısıdır. Eğer RP’nin bu ikinci noktada içi rahat olsaydı, kesinlikle böyle bir ittifaka girmeyeceği de öngörülebilirdi.

Türkiye’de “Etnisite Rejimleri Yönetimi”nin Sorgulanması

Eserde geçen yorumlardan dolayı sorgulanması gerektiğini düşündüğümüz ilk husus, 138’inci sahifedeki, Ak Parti’nin Türkiye’deki etnisite rejimini değiştirme adına yaptığı kabul edilen politika değişikliklerine işaretlerle “...gerekli olan üç unsurun da bir araya gelmesi **başarılı** (vurgu bana ait) bir reforma yol açtı” yorumu veya iddiasıdır. 7 Haziran 2015 genel seçimleri sonrası yaşananlar göz önüne alındığında, acaba yazar bu konuda hala aynı şeyleri mi düşünmektedir, düşünmüyorsa bu ifadeyi nasıl değerlendirmektedir? Maksadını aşan bir ifade mi, gereksiz bir ifade mi, erken bir ifade mi, yoksa her şeye rağmen alınmış bir yol olarak mı görülmektedir? Bu sorular her okurun merak edeceği sorular olarak durmaktadır.

Aynı yerin devamında yani 138’inci sahifede yazar Ak Parti’nin Türkiye’nin etnisite rejimini değiştirmeye muvaffak olmasının sebeplerinden birisini geliştirdiği yeni söyleme bağlamakta “Türkiye’de, 21. Yüzyılın başarılı reformunu muştulayan yeni söylem, İslamcı-Osmanlıcı çokkültürcülüktü” demektedir. Eserde sorgulanması gereken bir başka tespit de budur. Zira Ak Parti’nin İslamcılığı ile klasik manada bildiğimiz İslamcılığın farklı olduğunu vurgulamak gerekir. Klasik İslamcılık, Osmanlı Devleti’nin son yüzyılında ortaya çıkan ve Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Müslüman tebaanın “İslam” adı altında kimliklenmesini ve bölünmez, parçalanmaz bir toplum olmasını öneren ve hedefleyen bir fikri akımdır. Bu İslamcılığın merkezinde toplum ve toplum olma arzusu vardır ve daha bir sosyolojik kavramdır. Oysa Ak Parti’nin İslamcılığının odağında toplum ve toplum olma öneri veya arzusu değil, bir siyasi parti olarak toplumda laikçilere beslenen vülger sosyal tepkiyi politik karşıtlık söylemleriyle kamplaştırarak iktidarı elde etme arzu ve propagandası vardır. Bunun klişe ismi de “Siyasal İslamcılık”tır. Siyasal İslamcılık ise, adından da anlaşılacağı üzere, güya İslami hassasiyeti yüksek vatandaşların taleplerini yönetim düzeyinde karşılamayı vaat

eden, tümüyle politik bir söylem ve iktidar aracından ibarettir. Birinciye göre, ikincinin araçsallaşma kabiliyet ve düzeyi çok daha yüksektir.

“Osmanlıcılık”a gelince, bunun da çok isabetli bir kullanım olmadığı söylenebilir. Ak Parti’nin “Osamcılığ” hiçbir zaman tatminkâr bir teorik alt yapıya ulaşmaksızın, kuru bir söylem, sembolcülük, gösteriş ve hamaset düzeyinde kalmıştır. En nihayet “çokkültürcülük” iddiasına gelince, bu kavramın en merkezinde bulunan ve onsuz düşünülemez değer, **çoğulcu demokrasi** anlayışıdır. Dünyadaki “İslami” partilerin hiç birisinde bu deneyim ve tecrübe mevcut değildir. İktidarlar için demokratlık vasfı, parti programlarıyla, esas alındığı iddia edilen ilahi emirlerle, prensiplerle, ideoloji, dünya görüşü ve değer yargılarıyla değil, doğrudan yönetim ve iktidar kültürü ile kaimdir. İktidar kültürünün olmazsa olmaz şartı ise, deneyim ve tecrübedir. Çoğulcu demokrasi kültürü bulunmayan iktidarlar, eninde sonunda toplumu etnik, dini, mezhepsel veya sınıfsal kategorilerden herhangi birinde tektipleştirmeye yazgılıdır. Varacakları yer, Dahrendorf’un işaret ettiği üzere, çoğunlukçu bir seçimli poliarsıdır. Dolayısıyla, ülke yönetimi düzeyinde iktidar tecrübesi bulunmayıp, bu anlamda tek tecrübesi belediyeler düzeyindeki ataerkil anlayışla sergilenen yönetim tecrübesinden ibaret olan bir siyasi hareketi peşin peşin “çokkültürcü” diye nitelendirmek, afaki bir iyimserliktir. Nitekim 7 Haziran seçimleri sonrası gelinen nokta bu konuda yeterinden fazla fikir verebilmektedir.

Yine kitabın 138-139’uncu sahifelerinde yazar, kendi tabiriyle ve daha önce zikrettiğimiz siyasi iktidarların bir ülkenin etnisite rejimini değiştirebilmeleri için ihtiyaç duydukları unsurlardan birinin de “siyasi hegemonya” olduğunu dile getirmektedir. En azından Türkiye bağlamında geçen zaman ve yaşanan tecrübe hatırlanırsa, etnisite rejimlerinin değişebilmesi için veya bu iradenin devamı için yazarın öne sürdüğü şartların yeterliliği pekâlâ sorgulanabilir. Öncelikle yazarın siyasi hegemonyadan anladığına bakmakta fayda var. Ona göre, “Siyasi hegemonya, **muhalefete karşı ezici siyasi gücü** (vurgu bana ait) ifade etmektedir. İktidarda olanlarla muhalefette olanlar arasında önemli bir güç farkına işaret eder. Kılıpayı çoğunluğa dayanan bir siyasi iktidarla etnisite rejiminde her hangi bir değişim sağlanamaz.”

Bilindiği üzere, “hegemonya” kavramı siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi literatürüne ünlü İtalyan düşünür Antonio Gramsci (1891-1937) tarafından hediye edilmiştir. Gramsci’nin bu kavrama yüklediği anlam ise: “...belirli bir egemen sınıfın başka sınıf fraksiyonlarıyla (kesimleriyle) kurduğu ittifaklar ve siyasal uzlaşmalar sayesinde egemenliğini topluma kabul ettirebilmesini ve yönetici konumunu sürdürebilmesini...” (Vergin, 2006; 75-76; Detaylı bilgi için bakz. Gramsci, 2009; 75-77 ve 151-152) ifade eder. Dolayısıyla yazarın hegemonya kavramından anladığıyla, kavramın üreticisi Gramsci’nin yüklediği anlam arasında önemsenmesi gereken farklar mevcuttur. Her şeyden önce Gramsci’nin anladığı hegemonya, sadece bir siyasi güç üstünlüğünden ibaret değildir. Nicel olmakla yetinmeyen ve nitel özellikleri ağır basan toplumsal bir mutabakatın adıdır. Oy çokluğunun yanı sıra kültürel sermaye üstünlüğüne de işaret eder. Yeterli düzeydeki nicel ve nitel ağırlığa sahip toplum kesimleri arasındaki nitelikli çoğunluk ve nitelikli ittifaka gönderme yapar. Böyle olunca Türkiye’deki tecrübe itibarıyla, iktidarın “muhalefete karşı ezici siyasi gücü”, Gramsci’nin hegemonya kavramı için yeterli bir içerik olmaktan uzak kalır. Türkiye’deki siyasi iktidarın,

söz konusu etnisite rejimini değiştirmeye yeltenebilmesinin, salt “ezici siyasi güç” ile mümkün olmayıp, tam da Gramsci’nin bahsettiği toplum kesimleri arasında kurulan mutabakatın eseri olduğu; bu mutabakatı bozduğu 7 Haziran sonrası tarihinin en yüksek oyunu almasına rağmen, etnisite rejimi değişikliğinin sil baştan bir hale gelmesi ile açıkça ortaya çıkmıştır. Burada yazara yapılabilecek sorgulama, iktidarların etnisite değişimini gerçekleştirme yeterlilikleri arasına Schumpeter’in “karşı elitler” kavramı kapsamında yeterli kültürel ve nitel özellikleri koymaması ve benzer şekilde iktidarların siyasi hâkimiyetini daha çok nicel düşünüp, toplum kesimleri arasında kurulan politik ittifak ve mutabakatları yeterince hesaba katmaması olarak ortaya konabilir.

Eserde bir başka sorgulanması gereken teşhis, 208’inci sahifede zikredilen ve yazarın kendi ifadesiyle “Bir Türk Başbakan’ın, Türkiye’nin geçmişindeki sistematik etnik ayrımcılığı teslim etmesi ve bu dönemleri ideolojik anlam yüklü aşağılayıcı bir terim olan *faşizm* ile tarif etmesi **devrim niteliğinde** (vurgu bana ait) bir yenilikti” dediği politika değişikliği ile ilgilidir. Bu değişikliği yazarın “devrim niteliğinde” bulması biraz fazla olmamış mıdır? Böylesi bir nitelemenin kullanılabilmesi için o gün gerçekten yeterli somut adım atılmış, taraflara gerçekçi garantiler verilmiş midir? Yazar bugün bu ifadenin yanlış, gereksiz veya en azından erken bir ifade olduğunu düşünmekte midir? Bütün bu sorular zihinleri meşgul etmektedir.

Benzer şekilde kitapta “Ulusalılığı Yeniden Tanımlamak: Türkiye’de Etnik Rejim Değişikliğinin Kalıcılığı” başlığı altında ve 217’nci sahifede “...Türkiye’de etnik çeşitlilik ile ilgili devlet siyasalarındaki değişimin **yeterince kalıcı olduğu ve bir daha geri döndürülmesinin pek mümkün gözükmediği** (vurgu bana ait) söylenebilir” yorumu yapmakta ve/veya iddiasında bulunmaktadır. Aynı şekilde 7 Haziran sonrası yaşananlar dikkate alındığında, yazar bugün bu konularda geçmişte duygusal ve erken davrandığını, bu gelişmeleri gereğinden fazla olumladığını ve okurunu yanlış yönlendirdiğini düşünmekte midir? Yoksa bu gelişmelerin, her şeye rağmen söz konusu değerlendirmeleri hak eden politikalar olduğunu mu düşünmektedir? Yazar, önsözde kitabın çevirisinde çok az değişiklik yapma imkânı bulabildiğini belirtmektedir. Muhtemelen bu sınırlı değişikliklerden birisi bu konudur. Zira 219’uncu sahifede Ak Parti Hükümetinin bu politikalarıyla ilgili farklı bir söylem kullanılmaktadır. Kendi ifadesiyle: “...her ne kadar uzun vadede istikrarlı ve sürdürülebilir gibi görünse de, **hem çokkültürcülük yönünde daha alınacak çok yol olduğunu hem de asimilasyoncu yönde geri dönüş potansiyelinin olduğunu** (vurgu bana ait) ima ediyor” şeklindeki yorumuyla, öncekilerle çelişse de, metni, durum ve zevahiri kurtarması umut edilebilecek bir orta yola doğru yönlendirmek ister gibidir.

Aktürk’ün eserinde sorgulanması gereken son husus, sonuç bölümünde ve 306’ncı sahifede ele alındığı şekliyle, Almanya, Rusya ve Türkiye’deki etnisite rejimlerinin değişiminin karşılaştırılmalı analiziyle ilgilidir. Kitaptaki şekliyle: “Almanya’nın teketnili bir rejimden anti-etnik bir rejime, Türkiye’nin anti-etnikten çoketnili rejime ve Rusya’nın çoketnili bir rejimden anti-etnik bir rejime geçişi bu devletlerin etnisite siyasalarının yarattığı siyasi çatışmanın seviyesini belki azaltacak belki de azaltmayacaktır; fakat bu meseleler etrafındaki çatışma ve rekabeti tamamıyla ortadan kaldırmayacağı neredeyse kesindir. Fakat bu reformlar, tartışılmakta olan meselelerin doğasını çoktan değiştirdi ve değiştirmeye de devam

edecek, zira yeni etnisite rejimine doğru geçiş yeni siyasi, ekonomik ve sosyokültürel fay hatlarının belirmesine yol açacaktır” ifadeleri kullanılmaktadır.

Yazar çalışmasında konuyla ilgili her ne kadar durum tespiti yaptığını, bunun karşısında değer tespiti yapmaktan uzak durduğunu ima etse de, kitabın geneline, olayların akışına ve metnin ruhuna bakılınca her bir ülkedeki etnisite rejimiyle ilgili değişikliklere bir tür olumlama atfettiği de görülecektir. Sorgulama ihtiyacı burada değil, bu değişme ve gelişmelerin teorize edilişi noktasında ortaya çıkmaktadır. Her üç devlet, bu etnisite rejimi değişiklikleriyle teoride ideal tiplendirilen “teketnili, anti-etnik ve çoketnili” etnisite rejimi ideal tiplerinden, kendi içinde, birinden diğerine geçiş yaptığı belirtilmektedir. Eğer siyasal teamülde, kültürde ve yapıda böylesi bir değişim yaşanıyorsa, bir ideal tipten diğer ideal tipe geçen devletin, benzer geçişi yapan başka devletin terk ettiği veya kurtulduğu etno-siyasal sorunlarla uğraşmak zorunda kalmayacağına garantisi nedir? Söz konusu ülkeler, hangi garantiye istinaden, başka bir ülkede içinden çıkılmak istenen bir etnisite rejimine geçiş yapmak için gayret sarf etmektedirler. Anlamın içini biraz boşaltması pahasına, mesela, teketnili bir rejimden anti-etnik bir rejime geçen Almanya için bu geçişi tersten yaşayan Türkiye’nin sorunlarına benzer sorunlar üretmemesinin garantisi nedir? Alman politika yapıcılar, siyasetin doğasının değişimindeki bu diyalektiği görememişler midir? En önemlisi, mesela Türkiye’nin anti-etnik rejimden çoketnili bir rejime geçişinin, Rusya’dakine benzer sorunlar üretme potansiyeli var mıdır, ne kadardır? En basitinden, Türkiye’de de ileride Rusya’daki gibi etnisitenin nüfus kâğıtlarında, nüfus sayımlarında, pasaportlarda ve anayasada dile getirilmesi mümkün olabilir mi ve bu potansiyel bir sorun kaynağı değil midir? Benzer bir şekilde, çoketnili bir rejimden “eski Türkiye gibi” anti-etnik bir rejime geçen Rusya ve Rusya gibi ülkeler eski Türkiye’nin yaşadığı etnik sorunları yaşamaktan nasıl kurtulabilirler? Mesela yeni Rusya’da, eski Türkiye’nin sorunlarından etnik grupları inkâr etme, yokmuş gibi davranma, onlara baskın grubun etnik kimliğini giydirmeye çalışma, ana dilleri yasaklama benzeri sorunları yaşamaması ihtimali, ifade edilen değişimin doğası gereği değil midir? Her üç ülkede ve varsa, etnisite rejiminde değişikliğe giden başka ülkelerde politika yapıcılar, söz konusu değişim diyalektiğini hiç mi hesaba katmamışlardır. Yoksa esas olan, her ülkenin kendi iç çelişkilerine bulunduğu çözüm yolları mıdır? Eğer böyleyse, bu kez de, Avrupa Birliği başta olmak üzere, Batılı gelişmiş ülkelerin yönlendirmesiyle, politika değişikliğine giden Türkiye gibi ülkelerin politika değişiklikleri ne kadar sağlıklıdır ve bu kitaptaki ilgili politika değişikliklerinin olumlanması ne kadar doğru olmuştur?

Elbette soru sormak kolay, cevap bulmak zordur. Fakat her şeye rağmen, bilimsel çalışmaların sağlıklı bir başlangıç yapabilmesi adına esas olan doğru cevap vermek değil, doğru soru sormaktır. Eğer doğru sorular sorulabildi ise, bu tür çalışmaların sürekliliğine, sağlıklı bir şekilde devamına küçük de olsa bir katkı yapılmış demektir.

Şener Aktürk’ün kitabı bu alanda Türkiye’den bir akademisyenin yaptığı ilk ve en kapsamlı karşılaştırmalı tarihsel analizlerden birisi olma hüviyetine sahiptir. Kendisi bu çalışmasından dolayı ne kadar kutlansa yeridir. Elbette bu eseri ve başka çalışmaları birçok ödül almıştır. Fakat PKK terör sorunu ve Kürtler etrafında örgülenen bir etnik kimlik sorunu bulunan ülke olarak, Aktürk’ün çalışmalarına ödül verip, onurlandırma işini başka ülkelere, o ülkelerin kurum ve vakıflarından önce Türkiye’nin ve ilgili kurumlarının ciddiyle yapması gerekmez

miydi? Aktürk'ün kitabında incelenen konulardan hiç birisi de ABD ile doğrudan ilgili olmamasına rağmen, bu çalışmaya Amerika'nın resmi kurumlar ve sivil toplum düzeyinde birçok burs ve ödül vermesi, Türkiye'yi ve ilgili kurumların başında bulunan yetkilileri derin derin düşündürmelidir. Bu tür çalışmaların, resmi ve sivil kurumlarca teşvik edilip, özendirilmesi, Türkiye'nin zikredilen sorunlarıyla ilgili entelektüel boyutta bir farkındalık oluşturup, merkezden muhite, devletten halka kadar uzanan ve teoriden pratiğe yansıyan bir bilgilenmenin kıskırtıcı başlangıcı olabilecek ve zaman içerisinde sorunun çözülmesine büyük katkılar sunabilecektir.

Kaynaklar

M. Yavuz Alptekin, "Trabzon Örneğinde Anadolu Nüfusunun Demografik Bileşimi ve Türkiye'de Ulus-İnşası", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 21, 2016, ss. 59-86.

Antonio Gramsci, 2009. **Hapishane Defterleri**, Ankara: Aşina Kitaplar Yayınevi.

BILGESAM, 2012. Türkiye'de Kürtler ve Toplumsal Algılar.

Cloude Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

KONDA 2006, Biz Kimiz Toplumsal Yapı Araştırması.

Nur Vergin, (2006). **Siyasetin Sosyolojisi**, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Orhan Türkdoğan, **Etnik Sosyoloji**, Timaş Yayınları, İstanbul 2006.

Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005.

Osman Turan, (1993). **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005.

Peter A. Andrews, (1992). **Türkiye'de Etnik Gruplar**, İstanbul: ANT Yayınları.